

УДК 1:572 (477)

*Довгань А.О.*  
*Тернопільський національний технічний університет імені І. Пулюя*  
*Гнасевич Н.В.*  
*Тернопільський національний економічний університет*

## ПРОЯВИ СУТНІСНИХ СИЛ ЖИТТЄВОЇ СТІЙКОСТІ ЛЮДИНИ

У статті досліджуються прояви сутнісних сил життєвої стійкості людини в умовах реальності повсякдення. Авторська увага зосереджена на концептуальному представленні категорій «сутнісні сили людини», «соціальний оптимізм» з огляду на трансформаційні зміни сучасного довкілля. Дослідження спрямоване на розкриття проблеми життєвої стійкості людини з позицій філософської антропології, соціальної філософії із застосуванням методів проблемного та рефлексивного аналізу. Змістові характеристики життєвої стійкості людини визначаються сучасними траєкторіями індивідуального й колективного життя, окреслюючи нові можливості соціального розвитку, світу повсякдення.

**Ключові слова:** сутнісні сили людини, життєва стійкість, соціальна активність, соціальний оптимізм, реальність повсякдення.

*Довгань А.О., Гнасевич Н.В. Проявления сущностных сил жизненной стойкости человека. В статье исследуются проявления сущностных сил жизненной стойкости человека в условиях реальности повседневности. Авторское внимание сосредоточено на концептуальном представлении категорий «сущностные силы человека», «социальный оптимизм», учитывая изменения современной окружающей среды. Исследование направлено на раскрытие проблемы жизненной стойкости человека с позиций философской антропологии, социальной философии с применением методов проблемного и рефлексивного анализа. Содержательные характеристики жизненной стойкости человека определяются современными траекториями индивидуальной и коллективной жизни, очерчивая новые возможности социального развития, мира повседневности.*

**Ключевые слова:** сущностные силы человека, жизненная стойкость, социальная активность, социальный оптимизм, реальность повседневности.

*Dovgan A., Hnasevych N. Manifestations of essential forces of human life stability. The article examines the manifestations of the essential forces of human vitality in the reality of everyday life. The author's attention is focused on conceptual categories represented by "essential human forces", "social optimism" in view of the transformational changes in the contemporary environment. The research is aimed at revealing the problem of human vitality from the standpoint of philosophical anthropology, social philosophy using the methods of reflexive and problem analysis. The semantic characteristics of human vitality are determined by modern trajectories of individual and collective life, outlining the new possibilities of social development and the world of everyday life.*

*Key words: essential human forces, life stability, social activity, social optimism, reality of everyday life.*

**Постановка проблеми.** У ході всесвітньої історії впродовж ХХІ століття спостерігаються граничні кризові явища. Такий перебіг соціального часу притаманний сучасному стану і українського суспільства. Реорганізація суспільного ладу з 90-х сприйнялась революційною добою організованого, швидкого повномасштабного та всебічно скоординованого економічного, політичного, соціального переобладнання країни, а значить, створення та посилення життєздатності національно-української ідентичності і в її лоні – зміцнення індивідуальної життєвої стійкості людини. Проте виявилось, що звільнення від однієї історичної форми соціального управління як її соціальний злам – лише етап, а не кульмінація соціального розвитку, бо «соціальна драматичність публічних подій та значущість структурних змін не завжди точно збігаються, деякі з найбільших революцій відбуваються у п'їтьмі» [ 3, с. 279]. Під словом «п'їтьма» ми розуміємо неусвідомлений, почасти нераціональний, легкозаймистий, ейфорійний оптимізм, який не дає можливості масам сприйняти з розумінням приховану від них невидиму роботу рольових статусів сотень сподвижників і одночасно опозиціонерів в загальнонаціональному поступі країни.

Практика соціальної творчості демонструє тиражування стереотипів поведінки та мислення окремих індивідів, спільнот – реальних суб'єктів соціальної структури суспільства, що відбивається і у соціальному пізнанні ХХІ ст., пануючою в якому стала апологетика масових проявів активності людини. Водночас, тиск прагматичних, ідеологічно обмежених концептуальних підходів приводить до потреби розуміння вже забутого на теренах української філософської соціальної думки статусу і перспектив розвитку особистості в контексті дії принципу відчуження людини.

Глибинні (сутнісні) характеристики людини в їх індивідуально-особистісному прояві розчинились в інтерпретації об'єктно-предметних суспільних явищ: техніки, відносин, перспектив та планів суспільства. Складно схвально сприйняти раціонально-прогресивним прагнення відповідних інституцій сучасної цивілізації алгоритмізувати соціальну поведінку людини згідно попередньо спроектованих моделей суспільства, в якому практично нівелюється соціально-творча індивідуальність людини. І все ж суспільство функціонує як динамічно стабільна бінарна система прояву саме індивідуально-творчих сутнісних сил людини та її масованого, стереотипного уніфікованого алгоритму поведінки. Тому стало доцільним зупинити в даній статті дослідницьку увагу на деяких елементах життєдіяльності людини, що дасть можливість зрозуміти прояви внутрішніх сутнісних сил її життєвої стійкості.

**Аналіз досліджень і публікацій.** Звертаємо увагу на те, що наявна непопулярність застосування терміну «сутнісні сили людини» сучасною українською філософською спільнотою не свідчить про відсутність відповідної йому проблеми у соціальній філософії. Доречно при цьому віддати належне мислителям всіх попередніх світоглядних епох, кожний з яких в предметі своєї філософської теорії та науки загалом визначали актуальним аналіз внутрішніх сутнісних сил людини, до яких відносили насамперед її інтелект в структурі розуму. Достатнім підтвердженням в нашому випадку є міркування

Платона, Аристотеля, Аврелія Августина, Джордано Бруно про розум загалом та інтелект, і, зокрема, констатація Р. Декартом дійсно внутрішньої сили самої людини – її інтелектуального потенціалу при формуванні ним раціонального методу пізнання, отже, і соціальної основи життєвої стійкості людини.

Філософська антропологія засвідчує абстрактно-загальні міркування щодо природи людських якостей та здатностей. Категорія «сутність» є абстракцією максимально загальної форми, що рефлексує. Причому сутність демонструє таку сукупність зв'язків суцього, яка визначає собою його існування. Оскільки найвищим та найскладнішим сутнісним типом є соціальний, то будь-який теоретичний розмисел про людину базується все ж таки на абстракції її сутності. І цілком об'єктивною є думка Г. Гегеля про те, що «найвище, чим може володіти людина – розумінням своєї сутності» [2, с. 370]. Оскільки предметом філософського пізнання визнається антропологізоване відношення «людина-світ» а відношення «свідомість-буття» в «знятому» вигляді міститься в першому відношенні, то цілком об'єктивною виглядає спроба зрозуміти прагнення людини утвердитись в системі природніх та соціальних явищ, тобто сформуванню та проявити свою життєву стійкість в її індивідуальних та групових ціннісно-смыслових вимірах.

Людська реальність існує у безперервному розвитку, і сьогодні актуальними є питання про природу (сутність) людини: Чи досягла людина, як казали давні мудреці, «відповідності свому ейдосу»? Чи завершеними є її соціальні якості, що проявляються в соціальній поведінці, вибраних системах цінностей? Чи можна говорити про довершеність людини як соціальної сутності, яка може слугувати мірою соціальних і природніх перетворень?

Розмірковуючи про реальність життя людини, слід наголосити, що найвищою за складністю і рівнем розвитку є реальність «світу людини» (К. Маркс, С. Рубінштейн), «людська реальність» (М. Хайдеггер), «життєвий світ» (Е. Гуссерль). Світ людського життя, повсякденний світ і є тією реальністю, з якою взаємодіє людина.

**Мета дослідження.** Заявлена проблематика потребує поглибленого вивчення з огляду на сучасне становище соціальних зв'язків, взаємодій і відносин, соціальної культури та моралі в українському суспільстві. Метою розвідки є розгляд елементів життєдіяльності людини як можливість інтенційних виявів сутнісних сил її життєвої стійкості у вимірах реальності повсякдення.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Повсякденний життєвий світ людини як ціннісно-смысловий універсум сучасної цивілізаційної культури виокремлює різноманітні відтінки процесів його дезорганізації з одночасним пошуком нею стійких духовних орієнтирів цілісності власного «Я». Спираючись, з одного боку, на сумнів як базову установку всяких життєвих розмислів, а з іншого – на розум, який завжди був витокком ясних, чітких та очевидних світоглядних орієнтирів життєвої стійкості, сучасна людина при відповідному психоемоційному та етико-політичному забарвленні особистого відношення до світу відмовляється від попередніх його ціннісно-смыслових значень в їх традиційному тлумаченні повсякденністю буття. Однак, ця відмова одночасно спрацьовує утвердженням майбутнього життєдіяльності людини, її буттєвих форм у всьому різноманітті власного прояву. Важливим складником такого відношення

людини до себе самої є її природно стійке переконання в тому, що світ був, є і буде відносно стабільним цілим.

В основі такого переконання міститься гносеологічний оптимізм людини як ідея нескінченного і без всяких абсолютних перешкод пізнання, перетворення, уточнення і конкретизації достовірних уявлень про вічність та незнищеність світу теперішнього, світу минулого і світу майбутнього. Тому проблематичність буття сучасної людини осягається не тільки в процесуальності: впродовж всього її життєвого шляху проблематичність дає про себе знати дискретно, як сукупність різноманіття індивідуальних подій, оголюючи всю напругу реального існування людини. Звісно, пізнавальна здатність людини до міркування не викликає ніяких заперечень. Питання полягає лише в тому, щоб виявити внутрішню сутнісну силу її такого переконання в нескінченності світу значить і невмирущості людини як такої.

Людина співставляє і пов'язує своє життя, своє кінцеве існування з неперехідним існуванням світу, своє індивідуальне існування з життєдіяльністю тих людей, які були до нас і будуть після нас. Тут працює механізм соціальної пам'яті як детермінований майбутнім процес постійного і безперервного звертання індивідів-сучасників до минулого буття людства з метою змінення соціальних та природних умов свого життя в сьогоденні. Цей механізм фіксує не тільки ідеальне відновлення минулого в повсякденній діяльності, але і предметно-практичне перетворення теперішнього, тобто ми отримуємо відношення-звернення людини почасти в думках до свого буття і буття світу як до скінченного і нескінченного. Індивіди, практично діючи в реальному світі, пов'язуючи своєю діяльністю перехідне з неперехідним розкривають для себе об'єктивні відношення єдності світу в його різноманітті. Окрім того, людині як суб'єкту соціальної активності, приходиться постійно і безперервно конструювати в єдиний цілісний світ створені нею соціальні явища, предмети, спільноти, форми взаємовідносин. Людині приходиться рахуватись з об'єктивною реальністю як сукупною і розчленованою цілісністю, яка володіє власною і незалежною від конкретного індивіда логікою існування. І саме в тих випадках, коли людина формує плани соціального оновлення, продуктивного перетворення, інновацій свого буття, відбувається осмислення того, чи співпадає хід перетворень світу з внутрішньою логікою розквіту об'єктивної реальності, тієї, що має невичерпні можливості і новоформи свого буття.

В сучасних умовах європейський соціальний простір демонструє абсолютизацію повсякденної життєвої стійкості людини з її практицизмом. Повсякденне існування як ціле в єдності його характеристик (модусів) починає монополізувати, підкорювати собі інші явища суспільного життя. Все те, що не вдається підкорити собі, повсякденність сприймає як неадекватність основним цінностям людського існування. Поступово неприйнятним для повсякденності стає все, що неможливо звести до життєвої емпірії. Такого роду оптимізм повсякденності, зорієнтований лише на простакувату непохитність ідивідуального існування, демонструє власний деструктивний зміст, усвідомлення якого може привести до розуміння абсурдності буття. Саме на таку особливість повсякденності звернули увагу екзистенціалісти і звели через абсурдність як ознаку життя, життєвої стійкості людини її повсякденний оптимізм до песимізму, апатії та нудьги, від яких індивіда починає «нудити» (Ж.-П. Сартр). Вже в другій половині ХХ ст. в європейській

західній цивілізації відбулась втрата усвідомлення повсякденної праці як життєвої необхідності та потреби постійності свого буття. Зміщення акценту в способі життєдіяльності як основи соціальності на форми соціальності, альтернативні праці, є одна із сутнісних властивостей європейської цивілізації кінця XX – початку XXI ст. Звільнення від «нужди» праці продукує особливу емоцію оптимістичності індивідів, розкутість світосприйняття, ентропійність настроїв та конкретних дій у повсякденності життєвої стійкості людини. Проте втрата значимості праці лише як одного смисложиттєвого орієнтиру не привела до світоглядного вакууму в умонастроях сучасних поколінь людей. З'явився набір інших, не менш важливих смисложиттєвих орієнтирів, серед яких праця вже не займає домінуючого місця, отже, не є основою життєвої стійкості людини. Економічний зміст таких орієнтирів звівся до матеріальних характеристик багатства, власності, капіталу, суспільний потенціал яких конкретизувався в поняттях «свободи», «незалежності», «справедливості» та ін., на порозі такої участі знаходиться і релігійний християнський ідеал потойбічного світу.

Оскільки повсякденний розум демонструє уявлення свідомості в контексті типових подій минулого, теперішнього та майбутнього, то він неспроможний охопити і запрограмувати на віддалене майбуття своє повсякденне існування в силу інтенсивності та швидкоплинності соціальних процесів. Зміст соціальної стійкості людини на повсякденному рівні визначається не епохальними змінами в суспільстві, а переважно ідентичними подіями буденного життя окремого індивіда і великих груп людей. Великі історичні події не відбуваються щоденно в житті конкретного покоління людей, вони можуть виступити на авансцену повсякденності як наслідок порушення меж ентропійності суспільних процесів, і то на короткий часовий термін. Такі події можуть лише частково змінити вектор напрямку оптимістичних очікувань представників різних вікових поколінь – носіїв даної світоглядної парадигми, не минаючи своїм впливом також песимістично орієнтованих суб'єктів соціального розвитку.

Новизна сучасної ситуації в тому, що ускладнюється соціальна структура суспільства, виникають нові соціальні групи, неоднорідність умонастроїв яких формує складну мозаїку їх життєвої стійкості. Повсякденна стійкість індивідів, стиснута реальними фактами життя її носіїв, змушена шукати практичний вихід із суперечливих життєвих ситуацій, переживаючи їх кожний раз у свій індивідуально неповторний спосіб і одночасно цілком передбачуваний в їх цілісності та ідентичності.

Сенс повсякденного буття людини полягає в необхідності підтримання та відновлення фізичного існування в наявних умовах життя. Тому життєва стійкість є демонстрацією волі людини до соціального самозбереження та продовження роду. Так життя в повсякденності оформлюється в цивілізацію – процес створення матеріального життя, підтриманої та оточеної технікою – стверджує І. Пригожин, визначаючи її (повсякденність) пасивним, невільним буттям [ 7, с. 145]. Подібні міркування демонструють, на нашу думку, лише один із варіантів смислу людського існування. Тому заявлена думка І. Пригожина про повсякденність як бар'єр прояву неповторно-особистісного начала не може бути об'єктивною інтерпретацією істинної суті життєвої стійкості людини.

Повсякденність як і неповсякденність є вмістилищем оптимістичних розмислів різних рівнів життєвої стійкості індивідів, і саме вони засвідчують той неповторний оптимізм життєвої стійкості людини, що полягає в необхідності реалізації принципу самозбереження та продовження роду. Повсякденності притаманна найбільш висока напруженість свідомості. Тому і сприймається така реальність постійно в стані бадьорості пильнування [1, с. 41]. Такий бадьорий стан існування в реальності повсякденного життя і його сприйняття приймається індивідом, заявляють П. Бергер і Т. Лукман, як нормальне і самоочевидне, тобто функціонує природною установкою, – добавимо, – життєвої стійкості людини. Звісно, повсякденність не тотожна буденності, бо, на противагу останньої, демонструє нам саме той оптимізм, який лежить в основі життєвої стійкості людини. Повсякденність розкриває ритміку життя, повторюваність та специфічність подій, явищ, процесів в житті поколінь людей. Буденність є різновидом повсякденності, застиглістю оптимізму та дієвістю песимістичних поглядів людини стосовно власної життєвої стійкості.

Життєві цикли повсякденного оптимізму в різних соціально-політичних системах набувають історичних відмінностей свого прояву. В тоталітарних системах життя людини розпадається на офіційне зовнішнє та неофіційне приватне, внутрішнє, приховане від зовнішнього споглядання. В зовнішньому офіційному житті людина діє як бездумний виконавець державної волі, ідеологічно запрограмованим «гвинтиком» суспільного механізму, а відтак переважно неусвідомлюваним «гравцем» в системі собі подібних. В приватному житті, прихованому від «чужого ока», людина живе своїм власним уявленням про добро і зло, істину та своє майбутнє. Виникає соціальне роздвоєння особистості, яке поступово може закріплюватись на всіх щаблях системи особистості, коли індивід може говорити публічно одне, робити практично інше, а думати зовсім протилежне. Колізії такої поведінково-світоглядної позиції індивіда також заявляють про себе як життєву стійкість відповідної особи. Подвійні стандарти такої повсякденності відкриваються в критичні для соціальної системи періоди, коли на авансцену історії виходять моделі дезорганізації суспільного ладу. Так і спрацьовує біблійна заповідь, згідно якої – скільки правди не приховуй, а вона все одно вийде на суспільний огляд.

**Висновки.** Тенденція в розбіжності й швидкості між зовнішніми та видовищними соціальними змінами в країні із внутрішньою трансформацією життєвих установок людини досить чітко проглядається в історії України. Тому позиціонування оптимізму повсякденних устремлінь дає можливість зрозуміти, чому в будь-яку історичну епоху прагнення окремих соціальних груп не отримують своєї реалізації в практичній діяльності людини, оскільки плюралізм думок, перетворюючись в плюралізм ідеалів, закономірно і плюралізм дій, виражає не що інше, як егоцентризм людини, її життєвий потенціал.

Плутанина умонастроїв широких верств населення, яка представляє на сьогодні лише паростки громадянського суспільства нового типу, може бути впорядкована при стабілізації соціальної ентропії. Оптимізм – аморфний, ірраціональний, легкозаймистий, – все ще є основною рисою колективних та індивідуальних пристрастей. Причому такий оптимізм набуває яскравих форм політичного протистояння на верхніх щаблях

структурної ієрархії суспільства та демонструється спадом раціоналізованої осмисленості дій на нижчих щаблях українського соціуму. В лоні світової історії вихід на світову арену нової значної кількості соціальних груп спонукає зростання соціальної чутливості кожного з них до намірів та дій ( причому – оптимістичних) інших. Яким чином інтегруються ці різні за змістом, метою та способами реалізації типи оптимізму людей, що мають свої цілі? Велика загадка історії в тому і полягає, що векторна різноспрямованість устремлінь людей не приводить до утвердження соціального хаосу як провідної тенденції суспільного розвитку, а створюється рівнодіюча, яка є підпорядкованою своїй досить чіткій, хоч і не завжди зрозумілій більшості людей логіці, зумовленій онтологічністю буття, в основі якого – життєва стійкість людини, прояви сутнісних сил якої мають оптимістичну природу.

### *Література:*

1. Бергер П. Лукман Т. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания // Московский философский фонд «Академия-Центр». – М., 1995 – С. 41.
2. Гегель Г.В.Ф. Политические произведения. М., 1978. – С. 370.
3. Гірц К. Інтерпретація культур: Видані есе: Пер. з англ. – К.: Дух і літера, 2001. – С. 279.
4. Кримський С. Запити філософських смислів. – К.: Парапан, 2003. – 240 с.
5. Крымский С. Б. Контуры духовности: новые контексты индентификации // Вопросы философии. – 1992. – №12. – С. 38-64.
6. Кримський С. Під сигнатурою Софії. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 367 с.
7. Пригожин И. Философия нестабильности // Вопросы философии. – 1991. – № 6. – С. 145.
8. Степин В.С. Философия и образы будущего // Вопросы философии. – 1994. – №6. – С. 10-21
9. Шинкарук В. Віра, надія, любов // Віче. – №4. – 1994. – С.145150.

УДК 316.324.8:620.92

*Ніколенко Г.С.*

*Інституту філософії імені Г.С.Сковороди НАН України*

### **ЗЕЛЕНА ЕНЕРГЕТИКА НА ОСНОВІ ГОРИЗОНТАЛЬНИХ ЗВ'ЯЗКІВ - МОДЕЛЬ ВІДКРИТОГО СУСПІЛЬСТВА ДЖ.РІФКІНА**

*Стаття присвячена ідеям суспільства третьої промислової революції — концепції Дж.Ріфкіна. Сучасний світ зробив величезний стрибок завдяки економічному зростанню людства за останні два століття. Наукові відкриття дозволили поєднати технологічну революцію з інформаційною, енергетичною, соціальною. Але перші НТР спираються на масштабне використання ресурсів планети, які є вичерпними, а тому перед людством постають нові виклики. Серед них збереження екології, перехід промисловості з використання викопних джерел на джерела відновлюваної енергетики, побудова людських спільнот на горизонтальних зв'язках за допомогою мережі Інтернет, формування нового типу суспільної свідомості — такі трансформації бачить*